ԻՆՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 րուբլ. կէս տարվանը 6 րուբլ:
Առանձին համարները 5 կոպէկով:

Թիֆլիզում գրվում են միմիայն խմբագրատան մէջ.

Բաժանորդագրվողները դիմում են ուղղակի
Тифлисъ. Редакція «Мшакъ»

Խմբագրատունը բաց է առաւօտեան 10—2 ժամ
(Բացի կիրակի եւ տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են
իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Քաղաքական ժամանակներ: —Ներքին տեսութիւն: Նամակ Պուշէթից: Նամակ Երևանից: Նամակ խմբագրին: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն: «Գօլօս» լրագրի թղթակցութիւնը: Բարենորոգման ծրագիրը: Նամակ Պարսկաստանից: Արտաքին լուրեր:—«Մշակի» հեռագիրներ:—Յայտարարութիւններ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՄՏԱԾՕՄՈՒՆՔՆԵՐ

—

Եւրոպայի քաղաքական կեանքի հետ անծանօթ մարդկանց խորթ էր թւում, որ մենք մի քանի տարի սրանից առաջ, խօսելով Թիւրքաց Հայաստանի և հայոց խնդրի վերաբերութեամբ, անդադար յարձակվում էինք Անգլիայի դէմ, իսկ այժմ համակրութեամբ խօսում ենք նոյն Անգլիայի մասին և սպասում ենք նրանից օգնութիւն Թիւրքաց Հայաստանի համար:

Տգէտ մարդկանց համար այդ մեր ընթացքը անհասկանալի է, որովհետև նրանք հասկացողութիւն չունեն եւրոպական սահմանադրական երկիրների քաղաքական կազմակերպութեան մասին, չը գիտեն որ Անգլիայում երկու գլխաւոր քաղաքական կուսակցութիւններ կան՝ պահպանողականներ և ազատամիտներ:

Քաղաքական գիտութիւնից զուրկ մարդկանց համար մեր ընթացքը հակասութիւն է երևում: Մեր հակառակորդները մեզ մեղադրում են, որ մենք մինչև այժմ անդադար յարձակվում էինք Անգլիայի դէմ, իսկ այժմ իբր թէ շողոքորթում ենք նրան, իսկ իրանք պարծենում են, որ միշտ պաշտպանելիս են եղել Անգլիայի գիտաւորութիւնները Հայաստանի վերաբերութեամբ: Այդ ցոյց է տալիս միայն նրանց կատարեալ տգիտութիւնը, որովհետև չեն հասկանում որ չէ կարելի միաժամանակ համակրել և Բիկոնսֆիլդի և Գլադստոնի քաղաքականութեանը: Անգլիայում երբ մինիստրութիւնը փոխվում է, նրա հետ միասին փոխվում է և ամբողջ կառավարութիւնը, ուրեմն փոխվում է և ամբողջ երկրի քաղաքական ընթացքը:

Եթէ ճշմարիտ մեր տեղական լրագիրների յօդուածները թարգմանվում են Կ. Պօլսի անգլիական դեսպանատան մէջ, անգլիացիները շատ բնական կը գտնեն, որ օրինակ „Մշակը“ յարձակվում էր Անգլիայի վրա, քանի որ նրանց երկիրը Բիկոնսֆիլդ և պահպանողական կուսակցութիւն էր կառավարում և սկսեց համակրել նոյն Անգլիային այն րօպէից երբ Գլադստոն—Գրէնվիլի մինիստրութիւնը կառավարութեան ղեկը իր ձեռքն առաւ: Դրանից անգլիացիները կը հետևեցնեն, որ „Մշակը“ ազատամիտ կուսակցութեան է պատկանում:

Բայց նոյն անգլիացիները կը ծաղրեն մի լրագիր, որ նոյնքան համակրութեամբ է վերաբերվում դէպի իրանց կառավարութիւնը Գլադստոնի ժամանակ, որքան համակրութեամբ նա վերաբերվում էր դէպի Անգլիան և Բիկոնսֆիլդի օրով: Դրանից նրանք կը հետևեցնեն, որ լրագիրը ոչինչ հասկացողութիւն չունի ինչ է պահպանողական և ինչ է ազատամիտ կուսակցութիւնը Անգլիայում, այնքան տգէտ է, որ չը գիտէ թէ մինիստրութեան փոխվելով փոխվում է և ամբողջ կառավարութիւնը Անգլիայում:

Մենք յարձակվում էինք Անգլիայի դէմ, քանի որ պահպանողականներն էին կառավարում երկիրը, իսկ այժմ համակրում ենք անգլիական կառավարութեանը և նրանից Թիւրքաց Հայաստանի համար մեծ օգնութիւն ենք սպասում: Բայց հէնց որ կրկին Բիկոնսֆիլդի կուսակցութիւնը կառավարութիւն կը դառնայ, —մենք կրկին կը շարունակենք յարձակվել Անգլիայի վրա, որովհետև անգլիական պահպանողականները միշտ ամենավնասակար ընթացք են բռնում արևելեան խնդրի և Թիւրքիայի փոքր ազգութիւնների վերաբերութեամբ: Դարձեալ կրկնում ենք. ցաւալի է, երբ լրագրապետը կատարելապէս տգէտ է քաղաքական գիտութիւնների մէջ և բոլորովին անպատրաստ է իր յանձն առած պաշտօնը կատարելու:

Գ. Ա.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՊՈՒՇԷԹԻՑ

—

1 Հոկտեմբերի

Մանգալով շատ քաղաքներ և գիւղեր ես այս մի քանի վերջին տարիներումը մեծ փոփոխութիւն և շարժում տեսայ հայերի մէջ, ամեն տեղի հայերի մէջ. ամենքն էլ զարթել են, աչք են բացել, հասկացել են, որ գոնէ իրանց զաւակներին միայն ուսում տալով և մայրենի լեզու սովրեցնելով՝ կարող են հայութիւնը և ազգութիւնը պահպանել, վասնորոյ համարեա ամեն տեղ դպրոցներ և ուսումնարաններ են շինել և շինում են: Բայց ինձ բոլորովին զարմացրեց Պուշէթը. նա դեռ մինչև այժմս էլ խորը քնի և թմրութեան մէջ է, նրա մէջի հայերի համար դեռ արև չէ ծագել և յոյս էլ չը կայ բոլորովին ծագելու: Պուշէթում ներկայ ժամանակս հաշվում է մօտ 100 տուն հայ, բայց նրանցից ոչ մէկ հոգի ոչ թէ միայն չը գիտէ հայերէն կարդալ և գրել, այլ և մի քանի խօսք: Ազգը լեզուովն է. եթէ մի ազգ իր մայրենի լեզուն չունի, ուրեմն նա այն ազգիցը չէ: Պուշէթը ունի մի հայոց փոքր, բայց գեղեցկակազմ եկեղեցի, որը հայոց ուրիշ եկեղեցիներից չքաւորն է. նա չունի զարդ, բացի մի երկու հին խաչերից, որոնց, ինչպէս պատմում են, գործակալն է իր համար գործածում: Բայց մոռացայ ասելու, որ եկեղեցին զարդարելու համար գործակալը իր փոքր աղջկայ կալեակէն եկեղեցու մէջ է պահում: Այս ես իմ աչքով տեսայ: Պուշէթը երկու քահանայ ունի, որոնք և հովվում են շրջակայ գիւղերին, գործակալ Գ. Բ. և նրա ընկեր Ա. Տէր Յ.: Առաջինի արժանաւորութիւնը արդէն յայտնի է „Մշակի“ 152 համարի մէջ տպած նամակից, իսկ երկրորդն է քահանայութեան արժանի անձն իր վարքով, բարքով, երգեցողութեամբ, չքաւորներին օգնելով, քաղցածների համար փողեր և հաց ժողովելով: Ինձ հաւատացրին, որ գործակալը երեք տարի է իր ընկերի հետ խռով, առանց խոստովանվելու պատարագ է անում: Պուշէթի հայոց եկեղեցին ունի երկու տիրացու՝ Գէորգ Տէր-Համբարձումեանց և Մուշեղ Մուշեղեանց: Երկուսն էլ հայերէն խօսել և ժամերգութիւն չը գիտեն: Առաջինը, կը լինի 60—65 տարեկան, իսկ երկրորդը—30—36 տարեկան: Երկուսն էլ կոնծաբանութեան մէջ շատ զօրեղ են, բացի նրանից Մուշեղ տիրացուն գիտէ գրբացութիւն, ջադուբազութիւն և վնասակար հիւանդութիւնների բժշկութիւն: Այսպիսի տիրացուները ժամանակով էլ քահանայ կը դառնան, երկար փարաջայ կը հագնեն, գաւազան կը բռնեն և մենք էլ նրանց սուրբ աջերը տաք տաք կը համբուրենք: Ինձ ասեցին, որ Պուշէթը եկեղեցու հայաթում ազգային դպրոց ունէր: Հետաքրքրութիւնս ստիպեց գնալ տեսնել: Մըտայ առաջին սենեակը՝ ոչ ոք չը կար, բացի մի թուխս հաւից, որ փքված, իր ձագերը տակն արած՝ նստած էր մի քնջումը, և մի երկու կոտրած սեղաններից. մտայ երկրորդ սենեակը՝ նմանապէս ոչ ոք չը կար. մի քնջումը գործակալի ցորենն էր ածած, միւսումը մի քանի քիլայ միլայ և կոտրած ամաններ: Որովհետև առաւօտեան ժամը 11-էր և կարծելով, որ առաւօտները ուսում չէ լինում, ես ճաշից յետոյ գնացի և տեսայ, որ 3—4 ութ ինն տարեկան երեխայք եկեղեցի հայաթումը խաղում են: Հարցրի և իմացայ, որ նրանց վարժապետները—քահանայքը մեռել թաղելուց յետոյ գնացին քնելու և դեռ չեն եկել: Եկեղեցու հայաթից դուրս պատահեց ինձ տէր Յ. քահանան: Նա ինձ պատմեց, որ հանգուցեալ արքեպիսկոպոս Ալավերդեանն Պուշէթումը հիմնելով ազգային դպրոց, եկեղեցական փողերի տոկոսից 170 րուբլի է նշանակել նրա պահպանութեան համար: Այս փողերի կէսը նշանակած է ռոճիկ նրան, տէր Յ.-ին, իսկ միւս կէսը գործակալին, բայց ահա 8 ամիս է, որ երեցփոխանից ռոճիկ չէ ըստացել: Ուրիշներից իմացայ, որ երկու տարի է, որ Պուշէթումը անունով եկեղեցական դպրոց կայ, բայց նրա մէջ ուսում սովրեցնել չը կայ. այն ո՛վ ծնողը իր երեխային կը զրկէ օրքունական ուսումնարանից և կուղարկէ եկեղեցական դպրոցը միայն չարութիւն և անկարգութիւն սովրելու համար: Իմացայ նմանապէս, որ երբ Պօրուսյօրդ Պառնակերեանցը գալիս է Պուշէթ, գործակալը վայնաչարի, այստեղից այն տեղից մի քանի 6—7 տարեկան երեխայք է ժողովում դպրոցումը և նրանով խաբում յօրդին, իսկ ինքն ձրի բնակվում եկեղեցական տներում և եկեղեցական փողերի տոկոսն ըստանում:

Ահա ինչպիսի դրութեան մէջ տեսայ Պուշէթը: Ես տեսայ այստեղի հայերի մէջ այնպիսի մարդիկ, որոնք մի ստաքան արաղի գնով մարդու մահվան վճիռ կը ստորագրեն: Բարեկլօն գործակալը „Մշակի“ վերջիշեալ համարի մէջ տպած նամակից վիրաւորված մի քանի միամիտ անձինք հրաւիրեց իր մօտ չային, նամակի բովանդակութիւնը նրանց ծուռ հասկացնելուց յետոյ, ստորագրութիւնը առաւ, որ նա այնպիսի քահանայ չէ, ինչպէս դուրս են բերել նրան „Մշակի“ մէջ: Երևի այն ստորագրութիւնը կը ներկայացնի իր իշխանութեանը իրան արդարացնելու համար, բայց շատ է սխալվում տէր հայրը. նրանից տեղեկութիւններ հաղորդողը կարող է, եթէ հարկաւոր լինի, ամենը փաստով ապացուցանել: Յայտնի բան է տէր հօր մասին լաւ վկայողները նրա բարեկամներն են:

Անցաւոր

ՆԱՄԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

—

Հոկտեմբերի 16-ին

Հոկտեմբերի 3-ին լրացաւ Երևանի քաղաքային վարչութեան հիմնադրութեան առաջին տարին: Ինչ հաշիւ կարելի է տալ ընթերցող հասարակութեանը այդ հիմնարկութեան գոյութեան միամեայ գործունէութեան մասին: Մի աչքի ընկնող երևոյթ, մի ուշադրութեան արժանի գործ, որը լինէր քաղաքային վարչութեան գործի արդիւնք, մենք դժուարանում ենք մատնացոյց անել: Նոյն անմաքուր քաղաքը, նոյն կեղտոտ փողոցները, վերջապէս ամեն ինչ հին, նորութիւն ոչինչ: Եթէ մեր քաղաքային վարչութիւն կողմից պարոնները